

Ks. Piotr Tomasik

DOBÓR FRAGMENTÓW Z PISMA ŚW. NA UŻYTEK EDUKACJI RELIGIJNEJ MŁODZIEŻY

Nowa sytuacja katechetyczna w Polsce, przemiany w kulturze i świadomości społeczeństwa, a równocześnie wskazania duszpasterskie Kościoła powszechnego i polskiego stawiają nauczycieli religii i katechetów przed wieloma nieoczekiwanymi wyzwaniami. Logiczne jest zatem, że wyglądają oni pomocy, które pozwoliłyby sprostać nowym zadaniom. Niekiedy poszukiwanie pomocy prowadzi katechezę na bezdroża, jest bowiem szukaniem mądrości ludzkiej, która szybko okaże się niewystarczająca. Dużo trudniejsza, ale przecież o ile trwalsza, jest droga głoszenia orędzia Bożego zapisanego na kartach Pisma św. Bez wątpienia wielką trudność naszych czasów stanowi czytanie Biblii ludziom, których nie za bardzo przekonuje autorytet tych starych, mających tysiące lat ksiąg. A przecież dla nas, głoszących Ewangelię, powołanych przez chrzest i bierzmowanie, to nie są tylko stare księgi zawierające czcigodną mądrość. Opowiadają one bowiem o Bogu, który nadal działa, kocha człowieka, szuka, by przyprowadzić go do bliskości z sobą.

Katechetyka XX-wieczna borykała się z problemem przybliżenia człowiekowi w zlaicyzowanym świecie orędzia zbawienia. Kierunek kerygmacyjny postulował wychodzenie od słowa Bożego, jednak trudność stanowiło głoszenie Ewangelii słuchaczowi nieprzygotowanemu, który nie jest zainteresowany tematem. Niemniej jednak trzeba zauważyć, że kierunek ten wprowadził katechezę biblijną na właściwe tory – zaproponował mianowicie pogłębiony kontakt z tekstem. Kierunek antropologiczny z kolei interesował się sytuacją egzystencjalną człowieka, często jednak nie dochodziło do spotkania z żywym słowem Boga, a niektóre orientacje antropologiczne prowadziły

na manowce ludzkiej jedynie mądrości. Natomiast katecheza korelacji usiłuje połączyć koncepcję kerygmatyczną z antropologiczną. Zgodnie z tą koncepcją, „należy wychodzić, kiedy tylko jest to możliwe, od doświadczeń życiowych katechizowanych i do nich wracać, po naświetleniu i zinterpretowaniu ich światłem Objawienia Bożego”¹ Katecheza korelacji pozwala na uniknięcie niewłaściwych postaw, które rodzą się w związku z rozdźwiękiem, jaki ma miejsce pomiędzy wiarą a życiem. Jedną z tych postaw jest chęć odgradzenia się od świata, co prowadzi do pogłębienia się owego rozdźwięku² Drugą postawą jest chęć przystosowania się do świata w sposób całkowity i zdecydowany, co prowadzić może do zawężenia treści przekazywanych w trakcie katechezy³

Niemniej jednak trzeba zdać sobie sprawę, że obecna w katechezie korelacji zasada naświetlania i interpretowania sytuacji życiowych w świetle Objawienia domaga się kontaktu z Biblią. A to nie zawsze jest proste. Biblia bowiem zawiera obszernie fragmenty niezrozumiałe, niekiedy wręcz mogące zgorszyć nieprzygotowanego czytelnika. Potrzebne są zatem w katechezie dzieci i młodzieży wypisy z Biblii, zwłaszcza w nauce religii w szkole, gdy na lekcje przychodzą niekiedy osoby wychowane w środowisku *letnim* lub nawet ateistycznym. Dlatego celem niniejszego artykułu jest sformułowanie propozycji kryteriów, jakie mogą posłużyć w dokonywaniu wyboru perykop przydatnych dla edukacji szkolnej młodzieży. Mam nadzieję, że kryteria te pomogą nie tylko w przygotowywaniu wypisów z Biblii, ale także w dobieraniu perykop dla podręczników nauki religii dla gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych.

Niniejszy artykuł ma najpierw ukazać pogłębione uzasadnienie dokonywania wyboru tekstów biblijnych, następnie zanalizować kilka propozycji prezentowania orędzia biblijnego, określić kryteria wyboru perykop wynikające z nauki Kościoła oraz z refleksji teologicznej (formułowanej zarówno przez katechetykę, jak i teologię biblijną), wreszcie powinien odnieść się od problemu uszeregowania perykop w antologiach i sformułować postulaty pod adresem niezbędnego komentarza, którym tekst biblijny winien być opatrywany zarówno w antologiach, jak i podręcznikach.

¹R. MURAWSKI, *Katecheza korelacji*, ComP 1983, nr 1, 104.

²Por. tamże, 102-103.

³Por. tamże, 103.

1. Konieczność dokonywania wyboru perykop

We wstępie do niniejszego artykułu został już zarysowany katechetyczny punkt widzenia na kwestię wyboru fragmentów biblijnych do antologii i podręczników. To współczesne stanowisko katechetyki warto widzieć w kontekście poszukiwania właściwego miejsca dla Biblii w katechezie w rozmaitych koncepcjach katechetycznych w ubiegłym wieku. Rozejście się dróg katechezy i Biblii datować można na czas polemik teologicznych związanych z reformacją⁴ Teologia katolicka tamtego czasu mocno podkreśla znaczenie Tradycji, przeciwstawiając się poglądom protestanckim. Tendencję tę umocniło nastawienie apologetyczne okresu oświecenia⁵ Wówczas też następuje rozejście się dróg nauki katechizmu i historii biblijnej: pojawiają się w ramach systemu oświatowego dwa przedmioty, które omawiają zagadnienia religijne, przy czym historia biblijna jest podporządkowana nauce katechizmu⁶ Odrodzenie scholastyki w XIX w. ma silne zabarwienie apologetyczne⁷ Pojawiają się zatem katechizmy apologetyczno – dogmatyczne, natomiast w ramach historii biblijnej – materiały zwane *biblijkami*, które kładą nacisk przede wszystkim na zastosowanie moralne, co jest zgodne z tradycją oświecenia⁸ Jednocześnie Biblia w katechezie ma na celu ukazanie historii życia Izraela i Jezusa, dlatego, w ramach tzw. historycyzmu, eliminuje się z wychowania religijnego prorocтва, fragmenty mów i pouczeń Chrystusa⁹ Historycyzm jest też odpowiedzialny za uproszczenia, które polegają na wymienianiu w jednej linii postaci historycznych ze Starego Testamentu, jako uczestników wydarzeń, z bohaterami ksiąg dydaktycznych, których też traktuje się jako osoby biorące udział w wydarzeniach¹⁰ W ten sposób

⁴Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, Kraków 1998, 104.

⁵ Por. J. I. SARANAYANA, J. L. ILLIANES, *Historia teologii*, tł. P.Rak, Kraków 1997, 327-329.

⁶Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, 38-39.

⁷Por. J. I. SARANAYANA, J. L. ILLIANES, *Historia teologii*, dz. cyt., 400.

⁸Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 39.

⁹ Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 104.

¹⁰Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 39.

wybór tekstów biblijnych podporządkowany jest całkowicie celom dogmatyki lub nauki moralności¹¹

Na początku XX w. odżywa problem wzajemnych odniesień katechezy i Pisma św. Ruch metody, dostosowując do nauki religii dydaktyczną teorię stopni formalnych, umieszcza Biblię w ramach poglądu, a więc na płaszczyźnie obrazu biblijnego uzasadniającego prawdę dogmatyczną¹² Oczywiście, takie ujęcie kwestii nie musi być samo w sobie błędne, jednak zbytne akcentowanie dogmatyki powodowało, że „nie pytano o istotny sens danej perykopy”¹³, a więc nie usiłowano odkryć w Piśmie św. treści wiary¹⁴ Wreszcie w nurcie katechetycznym pojawia się, pod wpływem rozwijającej się psychologii, tendencja do ukazywania przeżyć psychicznych postaci biblijnych, przy zastosowaniu analizy, która nierzadko pomijała intencje hagiografa. Prowadzi to niekiedy do mieszania wątków biblijnych, apokryficznych, legendarnych, czy pochodzących z prywatnych objawień¹⁵ Psychologizm stawia Biblię w rzędzie różnych opisów świata, a nawet źródeł nie zawsze wiarygodnych.

Ten skrótowy przegląd sposobów rozwiązywania dylematu treści biblijnych w katechezie ma dwa cele. Jest najpierw ukazaniem historycznego tła dla dzisiejszego rozumienia miejsca Pisma św. w katechetycznym wychowaniu w wierze. Jest także wskazaniem na bardzo istotną prawidłowość, odnoszącą się bez wątpienia do tematu niniejszego artykułu, prawidłowość, o której należy pamiętać przy formułowaniu kryteriów doboru dla antologii i podręczników edukacji religijnej młodzieży. Chodzi mianowicie o fakt, że wszystkie wymienione i odrzucone przez współczesną katechetykę sposoby ustanowienia relacji Biblia – katecheza wprowadzały nieuprawnioną wyłączość. Historycyzm widział w Biblii jedynie opowiadanie historii, jaka była kiedyś. Moralizm zwracał uwagę wyłącznie na zastosowania moralne. Uczynienie poglądu z materiału biblijnego w katechezie stopni formalnych niepotrzebnie odwracało uwagę uczniów od źródła, jakim jest Biblia, a przenosiło punkt ciężkości na prawdy dogmatyczne. Wreszcie psychologizm szukał w Piśmie św. jedynie opisu przeżyć bohaterów. Można jednak odwrócić pytanie i spytać, czy historia Izraela

¹¹Por. tamże, 40.

¹²Por. tamże.

¹³Tamże, 47.

¹⁴Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 104.

¹⁵Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 40-41.

lub wydarzenia z życia Jezusa nie są ważne. Czy zastosowanie moralne Biblii można całkowicie pominąć? Czy prawdy, jakie proponuje dogmatyka, są nieistotne? Czy o przeżyciach bohaterów biblijnych można zapomnieć w trakcie katechezy bądź lekcji religii? Otóż, na wszystkie te pytania należy odpowiedzieć negatywnie. Błąd wymienionych kierunków polegał na wyłączości, jednoaspektowości, podczas gdy konieczne jest podejście komplementarne. Ta zasada komplementarności musi stać się kluczem zarówno do ukazania współczesnej koncepcji traktowania Biblii jako źródła katechezy, jak również do omawiania różnych propozycji opowiadania historii zbawienia oraz formułowania kryteriów wyboru i zasad komentowania perykop.

Impuls dla przemian rozumienia miejsca Biblii w katechezie nadały przemiany w świecie wyzwające świadomość, że współczesna katecheza musi odpowiedzieć na wyzwania nowych czasów. Ta świadomość rodziła się jednak nie tylko wśród katechetów, czy szerzej – pastoralistów. Była ona udziałem części teologów. Szczegółowe ukazywanie tych wszystkich czynników nie jest tematem niniejszego artykułu. Warto jedynie uzmysłwić sobie, że bardzo ważna i owocna dla katechetyki przemiana dokonała się na płaszczyźnie odniesień między Biblią a teologią. Przemianę tę definiują trzy obrazy ukazujące znaczenie Pisma św. dla teologii¹⁶ Najpierw Biblia jest fundamentem teologii, co oznacza nie tylko chronologiczną pierwotność Pisma św., ale także jego źródłowość dla refleksji teologicznej¹⁷ Biblia jest także dla teologii siłą odmładzającą, która nie pozwala na skostnienie schematów i definicji¹⁸ Wreszcie Biblia stanowi duszę teologii – Pismo św. ożywia teologię jak dusza ciało¹⁹

Nietrudno zauważyć, jak takie właśnie ujęcie wpływa na koncepcję katechezy biblijnej. Katecheza biblijna jednak nie rezygnuje z przekazywania doktryny, ale teologię sakramentów, główne prawdy wiary i wskazania dla życia chce wyrazić językiem historii zbawienia²⁰ Wychodzi poza suche formułki, by opowiedzieć żywą historię między zbawiającym Bogiem i człowiekiem²¹ Skoro więc katecheza ma być

¹⁶ Por. KO 24.

¹⁷ Por. J. KUDASIEWICZ, *Pismo święte w teologii i duszpasterstwie*, w: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. J. Kudasiwicz, Lublin 1991, 29.

¹⁸ Por. tamże, 29-30.

¹⁹ Por. tamże, 30.

²⁰ Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 48.

²¹ Por. M. FINKE, *Pedagogika wiary*, Poznań 1996, 39.

przepowiadaniem zbawienia, to katecheza biblijna ma przerzucić pomost między dawnymi opowiadaniem a językiem i mentalnością współczesnego człowieka²², a także skonfrontować życie wychowanków z Biblią²³ Jej zadaniem jest nawiązanie do sytuacji egzystencjalnej jako przedrozumienia tekstu²⁴, co ma później implikacje w dziedzinie zastosowania²⁵

Celem katechezy biblijnej jest odkrycie tajemnicy Boga. Katechizowani winni sobie uzmysłowić, że Bóg działa na rzecz człowieka²⁶ Myśl ta jest biblijna z ducha, jako że nawiązuje do izraelskiego sposobu myślenia zauważającego we wszystkim nieustanne działanie Boga²⁷ Myśl ta pozwala ponadto na zrozumienie sposobu działania Boga utrwalonego w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*: człowiek otwiera się na spotkanie z Bogiem – Bóg szuka człowieka objawiając się mu – akt wiary jest odpowiedzią na objawienie²⁸ Biblia winna być ukazywana jako świadectwo wiary w Boga obecnego w ludzkiej historii²⁹ Dlatego też analiza perykop nie może pomijać pytania o obraz Boga³⁰ W kształtowaniu właściwego obrazu Boga winno się też podkreślić sposób, w jaki Boga objawia Jezus Chrystus: On nie tyle mówi o Ojcu, On sobą objawia Boga. W ten sposób Jezus wiąże ludzi z Bogiem i dlatego ich fascynuje³¹ Biblia również budzi nadzieję³², co winno prowadzić do postawienia pytania o obietnice Boga³³, nie tylko dawne, ale dzisiejsze, ważne dla współczesnego człowieka. Wreszcie ważne jest w formułowaniu zasad katechezy biblijnej podkreślenie i przejęcie się faktem, że Biblia dostosowuje się

²²Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 52.

²³Por. J. KUDASIEWICZ, *Wymiar biblijny*, w: *Podstawowe wymiary katechezy* red. M. Majewski, Kraków 1991, 28-29.

²⁴Por. S. HARZEĞA, *Biblia w Kościele*, Kraków 1998, 37.

²⁵Por. R. MURAWSKI, *Katecheza korelacji*, art. cyt., 104.

²⁶Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 110-111.

²⁷Por. P. KLIMEK, *Izraelski sposób myślenia a lektura Pisma Świętego*, WST 11(1998), 109-116.

²⁸Por. G. SEGALLA, *Pismo Święte, żywe Słowo Boga żyjącego w Katechizmie*, w: *Wprowadzenie do Katechizmu Kościoła Katolickiego*, tł. T. Żelaźnik, Warszawa 1994, 75-82.

²⁹Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 117.

³⁰Por. tamże, 120-121.

³¹Por. T. WĘCŁAWSKI, *Wielkie kryzysy tradycji chrześcijańskiej*, Poznań 1999, 92.

³²Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 121.

³³Por. tamże, 122.

do ludzkiej pojętności³⁴, co implikuje nie tylko zauważenie progresywności objawienia, ale też przejęcie schematu progresywności jako zasady wprowadzania w rzeczywistość odślanianą przez Pismo św.

Te wszystkie uwagi na temat wzajemnych odniesień Biblii i katechezy mają służyć rozwiązaniu problemu stosowania w katechezie antologii Pisma św. W dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej pt. *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele* znajduje się uwaga, że „katecheza jest w stanie wykorzystać znikomą część tekstów biblijnych”³⁵ Jednakże nie stanowi to rozstrzygnięcia, czy należy dokonać wyboru owej „znikomej części” i nią wyłącznie się posługiwać, czy też „znikomej części” należy szukać w pełnym wydaniu Biblii. Wysuwają się argumenty za stosowaniem całego tekstu Biblii, zwłaszcza do wykorzystywania go w katechezie wtajemniczającej na terenie parafii³⁶, przy zastosowaniu bardziej wyrafinowanych metod czytania Pisma św.³⁷ czy we wspólnotach modlitewnych³⁸ Jednakże środowiska te stanowią bardzo mały krąg odbiorców. Niniejszy artykuł natomiast dotyczy młodzieży, która podejmuje naukę religii w ramach systemu szkolnego. I w tym wypadku cytowana dyrektywa Papieskiej Komisji Biblijnej wydaje się jednoznaczna: brak wypisów z Biblii powoduje zaniechanie kontaktu z Pismem św. Wszystkie zadania i cele katechezy biblijnej mogą być zrealizowane pod warunkiem, który co prawda nie jest wystarczający, ale z całą pewnością konieczny. Jest nim potrzeba tekstu biblijnego, obszernego, z komentarzem dotyczącym poszczególnych ksiąg czy grup tematycznych³⁹

³⁴Por. tamże, 123.

³⁵Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, Poznań 1994, IV C 3.

³⁶Por. P. TOMASIK, *Nauczanie religii w publicznym liceum ogólnokształcącym wobec założeń programowych polskiej szkoły*, Warszawa 1998, 118-119.

³⁷Por. A. DŁUGOSZ, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę?*, Częstochowa 1997, 93-105.

³⁸Por. tamże, 119-123.

³⁹Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 42.

2. Prezentacja różnych koncepcji

Przed sformułowaniem kryteriów doboru perykop rzeczą bardzo pouczającą będzie przyjrzenie się różnym propozycjom przepowiadania orędzia zbawienia. Propozycje te pochodzą od biblistów i teologów i nie były tworzone dla sporządzenia wypisów biblijnych. Stanowią raczej pewną wizję, jak proklamować orędzie. Stąd mogą one rzucić światło na wybór najbardziej adekwatnego sposobu opowiadania historii zbawienia, tak aby sformułowane kryteria doboru perykop nie miały charakteru apriorycznego, lecz współgrały z osiągnięciami współczesnej teologii i katechetyki.

Niżej zaprezentowane propozycje dzielą się na dwie grupy. W pierwszej znajdują się te, które można wykorzystać do tworzenia projektu całościowego, w drugiej natomiast te, które ukazują pewien aspekt historii zbawienia, ważny katechetycznie, który można wykorzystać przy konstruowaniu modelu ostatecznego.

a. Całościowe propozycje teologiczne

Grzech i zbawienie, czyli oddalanie się człowieka i przywracanie bliskości Boga⁴⁰

Propozycja K. Romaniuka opiera się na biblijnej koncepcji zbawienia rozumianego jako bliskość Boga i koncepcji grzechu będącego konsekwentnie stanem oddalenia człowieka. Bóg zatem chcąc zbawić człowieka będzie się do niego zbliżał⁴¹. Koncepcja ta ma charakter chrystocentryczny, dobrze tłumaczy zbawczy charakter Wcielenia, które jest największym zbliżeniem się Boga do człowieka⁴², a zatem stanowi pewien model wyjaśniający, co znaczy, że Jezus jest jedynym Zbawicielem świata.

W koncepcji tej stworzenie ukazane jest jako przejaw wiecznej miłości Boga i dzieło zbawienia, co wyraża się w sensie pierwszego błogosławieństwa, które jest daniem się Boga stworzeniu⁴³. Obraz rajy to zatem nie tylko obraz szczęścia, ale

⁴⁰Por. K. ROMANIUK, *Krótki zarys historii zbawienia*, Warszawa 1987.

⁴¹Por. K. ROMANIUK, *Nowy Testament bez problemów*, Warszawa 1983, 30.

⁴²Por. K. ROMANIUK, *Krótki zarys historii zbawienia*, dz. cyt., 20.

⁴³Por. tamże, 34.

zbawienia: „Bóg ma ciągle człowieka jakby w zasięgu swego wzroku; jest blisko niego po to, by okazywać mu ustawicznie swoją miłość”⁴⁴ Z kolei grzech, ukazany jako reakcja człowieka na dobroć Boga objawioną w dziele stworzenia, powoduje, konsekwentnie, oddalenie. Człowiek ucieka przed Bogiem, a konsekwencje zawierają się w wygnaniu oraz dysharmonii między ludźmi, o czym opowiada historia pierwszego bratobójstwa, potopu i prób budowania bez Boga wieży Babel. Jednakże odpowiedzią Boga na grzech jest obietnica zbawienia: Bóg demaskuje szatana i zapowiada ostateczny triumf Potomka Niewiasty nad potomkiem węży. W ten sposób Biblia bardzo realistycznie ukazuje dwie siły, jakie działają na człowieka: jedna przyciąga człowieka do Boga, druga – jako skutek grzechu – oddala⁴⁵

Kolejny etap historii zbawienia wiąże się z powołaniem i działalnością mężów zaufania Bożego, w których postawie i działalności „uderza nas przede wszystkim ich szczególna zażyłość z Bogiem. W osobach patriarchów ludzkość znów znajduje się blisko Boga”⁴⁶ W historii Abrahama zostaje wyeksponowane powołanie, przymierze i czas próby; w historii Mojżesza – powołanie, wyjście z Egiptu, przymierze na Synaju, apostazja ludu; w opowiadaniu o Jozuem – powołanie, zdobycie Ziemi Obiecanej, przymierze; sędziowie zostają przedstawieni poprzez biblijny schemat: odstępstwo – kara – pokuta – wybawienie.

W okresie królewskim lud przez samo żądanie ustanowienia króla (przecież w jakimś sensie w miejsce Boga) oddala się i grzeszy. Epoka ta jest ukazana poprzez postaci trzech królów niepodzielonego Izraela: Saula (wybór, odrzucenie przez Boga, konflikty z Dawidem, śmierć), Dawida (namaszczenie, zwycięskie wojny, sprowadzenie Arki Przymierza do Jerozolimy, zamiary zbudowania Świątyni, grzech i pokuta, testament dla Salomona) oraz Salomona (prośba o mądrość, wyrok Salomonowy, budowa Świątyni i poświęcenie jej, grzech bałwochwalstwa, zapowiedź podziału). Podział państwa Salomona wiedzie ku upadkowi. Omówione zostaje zatem rozbitcie religijne i polityczne Izraela, niewola babilońska (z podkreśleniem zburzenia Świątyni i deportacji, czemu towarzyszy refleksja nad przyczynami klęski, oraz ukazanie radości, ale i problemów powrotu). Jest to jednocześnie czas działalności proroków. Dzięki nim Jahwe zbliża się

⁴⁴Tamże, 37.

⁴⁵Por. tamże, 62.

⁴⁶Tamże, 63.

do swego ludu, przestrzega go i wychowuje, wreszcie zapowiada zbawienie.

W Jezusie z Nazaretu Bóg zbliża się do człowieka, że staje się *Bogiem z nami*. W ujmowaniu postaci Zbawiciela należy odróżniać Jego słowa (pouczenia) od zbawczych czynów: jedno i drugie domagają się odrębnej interpretacji⁴⁷ Jezus głosi Dobrą Nowinę, która jest orędziem „o wielkiej inicjatywie Boga pragnącego się przybliżyć do ludzkości w osobie Jednorodzonego Syna”⁴⁸ W Nim Królestwo Boże jest bliskie, stąd potrzeba przyjęcia pouczeń Jezusa. Grzech jest ukazywany w wielu tekstach mów Jezusa jako trwanie w oddaleniu od Boga. Czyny Jezusa mają wymiar zbawczy i zostają przedłużone przez Eucharystię, która „jest wyrazem szczególnego zbliżenia Boga do ludzi”⁴⁹. Jezus gromadzi blisko wokół siebie uczniów, którzy po Jego Wniebowstąpieniu mają „iść do ludzi” z Dobrą Nowiną, „zmniejszając tym samym dystans pomiędzy Bogiem a światem”⁵⁰

Historia Kościoła jest zatem wypełnianiem nakazu misyjnego i wiąże się z nakazem zbliżenia do ludzi i poleceniem znanym jeszcze z powołań Starego Testamentu: „Idź”⁵¹ Ponieważ grzech jest oddaleniem, zbawienie przywraca bliskość, a powołanie do współpracy w zbawianiu wiąże się z nakazem „Idź” To wezwanie wypełniają apostołowie, zwłaszcza św. Paweł odbywający podróże misyjne. To pojęcie bliskości zbawiającego Boga jest obecne w jego soteriologii. Natomiast ostateczne zbliżenie się Boga do człowieka nastąpi w wydarzeniu paruzji, o czym przypominają zwłaszcza teksty apokaliptyczne.

Koncepcja doboru perykop, według klucza przedstawionego w propozycji K. Romaniuka, warta jest rozważenia ze względu na jej dużą wartość katechetyczną. Klucz czytania Biblii jest złożony w sercu młodego człowieka, który pragnie bliskości. W ten sposób Biblia jako orędzie o Bogu, który chce być blisko człowieka, rodzi motywację dla podążania drogami wiodącymi do zbawienia. Jest to zatem koncepcja (zapewne nie jedyna), która dobrze odpowiada na zapotrzebowanie nauki religii w szkole, gdzie spotykają się uczniowie wierzący, *letni*, a nawet tacy, którzy przyznają się do ateizmu. Ponieważ jednocześnie

⁴⁷Por. tamże, 111.

⁴⁸Tamże, 112.

⁴⁹Tamże, 126.

⁵⁰Tamże, 145.

⁵¹Tamże, 195-198.

koncepcja ta ma charakter biblijny, nie jest komentowaniem Pisma św. w ramach zewnętrznego schematu doktrynalnego.

Zbawienie dokonujące się w historii⁵²

Inną, związaną z rozumieniem historii, koncepcję przedstawia T. Jelonek. Jego praca ma na celu ukazanie całej historii zbawienia, niemniej jednak można z niej wyciągnąć wnioski odnoszące się do doboru i uszeregowani perykop.

Prolog dziejów zbawienia stanowią dzieje stworzenia i człowieka: miłość Boga, nieposłuszeństwo człowieka, zapowiedź odkupienia. Teksty z Księgi Rodzaju uzupełnione są licznymi odniesieniami do poezji Izraela, zwłaszcza do psalmów i proroków. W prehistorii biblijnej, czyli w okresie między stworzeniem a przymierzem Abrahama, autor zwraca uwagę zwłaszcza na bratobójstwo, potop, budowę wieży Babel oraz na genealogie. Krótko omawia najważniejsze wydarzenia z życia patriarchów Abrahama, Izaaka, Jakuba i Józefa. Kolejny etap historii zbawienia stanowi wyjście z Egiptu, przymierze synajskie oraz zdobycie Ziemi Obiecanej. Istotnymi wydarzeniami są tu zwłaszcza prześladowanie Hebrajczyków, dzieciństwo Mojżesza, jego powołanie, plagi egipskie, wyjście, przymierze synajskie, organizacja kultu, a także śmierć Mojżesza. Dzieje Izraela ujmowane są, zgodnie z koncepcją biblijną, jako historia religijna. W ten sposób interpretowana jest wędrówka przez pustynię, działalność Jozuego, okres sędziów, czasy Samuela, Saula, króla Dawida i Salomona, rozłam Izraela, działalność proroków, niewola babilońska, powrót i odbudowa, epoka grecka i wojny machabejskie. Istotne również w tej koncepcji jest ukazanie typicznego charakteru instytucji i postaci Starego Testamentu. T. Jelonek klucz *typiczności* stosuje zwłaszcza do typologii wyjścia, przymierza i Ziemi Obiecanej, królestwa Dawida, Świątyni, Reszty Izraela, koncepcji czasu, zagadnień eschatologicznych i mesjanizmu.

Jezus Chrystus przedstawiany jest jako oczekiwany Mesjasz i spełnienie obietnic Starego Testamentu⁵³, natomiast czas Kościoła jako realizująca się rzeczywistość eschatologiczna. Rzeczywistość ta organizuje się wokół następujących zagadnień: Nowy Izrael, Wniebowstąpienie i Zesłanie Ducha Św., rozwój obrazu rzeczywistości

⁵²Por. T. JELONEK, *Biblijna historia zbawienia*, Kraków 1991.

⁵³Por. tamże, 153.

ostatecznej, krew Baranka i słowo świadectwa, sens historii, zadanie chrześcijanina, a także oczekiwanie pełni wyrażone wezwaniem „Przyjdź!” Czas Kościoła prowadzi ku epilogowi dziejów zbawienia. Ten ostatni moment historii autor prezentuje poprzez omówienie fragmentów apokaliptycznych z różnych ksiąg biblijnych. Odnoszą się one do następujących zagadnień: dzień Jahwe – dzień Chrystusa, przyście zbawcze, wielkość dnia Chrystusa, triumf Chrystusa i wiernych, zwycięstwo nad potęgami, powszechne zmartwychwstanie, epifania, Sąd Ostateczny, reintegracja Kosmosu, ostateczne uwielbienie Ojca, koniec historii zbawienia.

Zasadą organizującą materiał historyczny w tej koncepcji jest zbawcza wola Boga (Ef 1,3-14) wyrażająca się w określeniach: „wybrał, obdarzył, wylał szczodrze”⁵⁴ Koncepcja ta jest również przydatna do wykorzystania katechetycznego, pozwala ona spojrzeć na historię jako miejsce objawiania się i działania Bożego, a także przemyśleć fakt wybrania chrześcijanina. Niemniej jednak ma ona charakter bliższy rozumieniu katechezy będącej stałym wychowaniem wiary⁵⁵ niż tym działaniom, jakie podejmuje się wobec uczniów na lekcjach religii, biorąc pod uwagę ich nie zawsze najwyższy poziom motywacji religijnej. Innymi słowy, koncepcja ta bez wątpienia cenna, bardziej będzie przydatna do realizacji w środowisku osób głęboko wierzących, niż w sytuacji konieczności podjęcia działań nauczania i wychowania religijnego wobec osób o bardzo zróżnicowanym stosunku do wiary.

Historia ekonomii zbawienia⁵⁶

Propozycja E. Zawiszewskiego ukazania sensu ekonomii zbawienia, jest, w porównaniu z poprzednimi, dużo bardziej ograniczona ramami czasowymi i pomija zarówno prehistorię, jak i właściwie cały Nowy Testament i to, co jest przedmiotem oczekiwania chrześcijan. Jest to zatem propozycja częściowa, ale chyba warta zauważenia i, być może, wykorzystania.

⁵⁴Tamże, 48.

⁵⁵Por. DOK 51. Dokument jako synonimów używa określeń *katecheza stała* oraz *stałe wychowanie wiary* dla ukazania formacji mającej na celu umocnienie wiary. Celem katechezy stałej jest, według DOK 82, pomoc w dojrzewaniu wyznania wiary.

⁵⁶Por. E. ZAWISZEWSKI, *Historia zbawienia*, Pelplin 1993.

Historia okresu patriarchów ogniskuje się wokół trzech postaci: Abrahama, Jakuba i Józefa. Abraham ukazany zostaje jako ojciec wierzących. Autor przybliży kolejno jego miejsce zamieszkania, wędrówkę Taracha do Charanu, powołanie Abrahama, wędrówkę do Sychem, Egiptu, powrót, rozstanie z Lotem, obronę Lota, spotkanie z Mechizedekiem, zawarcie przymierza, zmianę imienia i obrzezanie, powiernictwo Boga w sprawie Sodomy i Gomory, historię Hagar i narodzin Izmaela, zapowiedź narodzin Izaaka, ofiarę Abrahama, początek własności Kanaanu (kupno ziemi na grób Sary), sprowadzenie żony dla Izaaka oraz śmierć Abrahama. W dziejach Jakuba (czyli Izraela) wybrane zostają teksty opowiadające o narodzinach Jakuba i Ezawa, wybraniu Jakuba, błogosławieństwie Izaaka, ucieczce do Charanu, objawieniu w Betel, pracy u Labana, walce z Bogiem, oczyszczeniu domu pod Sychem, zbudowaniu ołtarza w Betel. Historia Józefa przywołuje perykopy o braciach sprzedających go w niewolę, karierze Józefa w Egipcie, ratunku ojca i braci podczas głodu, śmierci Jakuba i proroctwie dla pokoleń Izraela.

Drugi etap historii zbawienia stanowią dzieje Mojżesza i teokracji. Autor proponuje kolejno prezentację perykop dotyczących wyjścia z Egiptu (narodziny i powołanie Mojżesza, los ludu, plagi, pascha), przebywania na Synaju (manna i przepiórki, Massa i Meriba, Refidim, przymierze, Dekalog, organizacja kultu, inne prawa, teokracja) oraz wędrówki od Synaju do Jordanu (złoty cielec, pascha u stóp Synaju, błąkanie się po pustyni, walka z Balakiem i prorocтво Balaama, śmierć Mojżesza). Kolejnym etapem dziejów zbawienia jest w tej koncepcji historia Jozuego i zdobycia Ziemi Obiecanej (przejście przez Jordan, pascha w Gligal, zdobycie Jerycha i klątwa, klęska pod Aj, bitwa pod Gibeonem, podział Ziemi Obiecanej, odnowienie przymierza w Sychem) oraz sędziów (posłannictwo sędziów, Barak, Gedeon, Jefte, Samson, Heli, Samuel).

Okres królewski podzielony jest na dwa etapy. Pierwszy to dzieje Izraela pod jednym władcą (wybranie i nieposłuszeństwo Saula, Saul i Dawid, Dawid królem, król Salomon), drugi – to historia królestwa podzielonego (Królestwo Izraelskie i Judzkie do poł IX w.: Eliaasz, Jozafat, Joram judzki, Atalia, Elizeusz; Królestwo Izraelskie i Judzkie do r. 722: Jehu, Jeroboam II, Menachem, Pekach, Achaz, Ozeasz, powstanie narodu Samarytan; Królestwo Judzkie do 586 r.: Ezechiasz, Manasses, Jozjasz, reforma Jozjasza, Sedecjasz, najazd Nabuchodonozora). Czas niewoli babilońskiej i odbudowy oraz rodzenia się judaizmu reprezentowany jest przez perykopy

opowiadające o Judejczykach w Palestynie, wygnańcach w Babilonii, dekrete Cyrusa, odbudowie społeczno-religijnej, a także o epoce greckiej (hellenizm, powstanie machabejskie). Uzupełnienie dla tej wizji stanowią proroctwa mesjańskie i ich spełnienie.

Prezentowana koncepcja bez wątpienia nie jest całościowa i nie może zostać w tym kształcie wykorzystana dla opracowania kryteriów wyboru i uporządkowania perykop dla celów edukacji religijnej młodzieży. Niemniej jednak jej wartość polega na konkretnym ukazaniu fragmentów biblijnych, które wiążą się z ważnymi wątkami historii zbawienia. Te fragmenty winny być, rzecz jasna, uzupełnione nie tylko o wypisy z prehistorii biblijnej i Nowego Testamentu, ale także ze starotestamentalnych ksiąg dydaktycznych.

Wypisy liturgiczne⁵⁷

Wspomnieć też trzeba propozycję, w której jedyną zasadą jest przyjęcie do antologii tylko tych tekstów, które są używane w *Lekcjonarzu mszalnym*⁵⁸. Propozycja ta posiada pewne uzasadnienie katechetyczne, bowiem służy wychowaniu liturgicznemu, a ponadto dobór perykop dla *Lekcjonarza mszalnego* nie jest aprioryczny, lecz podporządkowany kryteriom pastoralnym. Wydaje się jednak, że czytanie Pisma św. ma w czasie liturgii nieco inne zadanie niż to, które się stawia przed edukacją religijną młodzieży.

b. Częstkowe propozycje teologiczne

Poznawanie Boga Ojca⁵⁹

J. Kudasiewicz w swoim projekcie katechezy biblijnej jako kryterium doboru perykop przyjmuje kryterium historiozbawcze⁶⁰

⁵⁷Por. A. DŁUGOSZ, B. STYPUŁKOWSKA, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000.

⁵⁸Informacje o ułożeniu perykop z ewangelii synoptycznych, Dz i Ap można znaleźć w: A. LÄPPLE, *Od egzegezy do katechezy*, t. 2: Warszawa 1986.

⁵⁹Por. J. KUDASIEWICZ, *Poznawanie Boga Ojca*, t. 1: Kielce 2000.

⁶⁰Por. tamże, 25.

związane z poznaniem Boga, który jest Ojcem człowieka. W związku z tym proponuje zatytułowanie dwóch etapów historii zbawienia jako objawienia Boga Izraela oraz Boga Jezusa Chrystusa i nowego Ludu Bożego. Stary Testament ukazany jest w perspektywie hymnu o stworzeniu (*Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię*) oraz hymnu Zachariasza (który podsumowuje dzieje Boga z ludem) i zawiera następujące streszczenie historii zbawienia: Bóg wybiera, powołuje, wyzwala z niewoli, zawiera przymierza, daje Prawo, zapowiada Mesjasza. Natomiast Nowy Testament ujęty zostaje w perspektywie hymnu o Logosie (*Na początku było Słowo*) oraz hymnu o dopełnieniu dziejów (*Nowe niebo i nowa ziemia*) i zawiera następujące streszczenie czynów i słów Jezusa: Chrystus objawia Ojca, mówi o Ojcu, pokazuje Ojca, uczy modlitwy⁶¹

Koncepcja przedstawiona przez J. Kudasiewicza jest bardzo interesująca katechetycznie i to zarówno w aspekcie stałego wychowania w wierze, jak i nauczania religii w szkole. Daje ciekawą syntezę dziejów świata, ma szansę przewyciężyć rozmaite stereotypy utrudniające czytanie Biblii i dlatego powinna być, jak się wydaje, brana pod uwagę w ustalaniu kryteriów doboru i uszeregowania wypisów biblijnych dla edukacji religijnej młodzieży.

Klucz chrystologiczny⁶²

Inną, co prawda nie całościową, ale istotną ze względu na cele stawiane przed katechezą zarówno w dokumentach Kościoła, jak i refleksji katechetycznej, jest koncepcja zaprezentowana przez K. Romaniuka w książce pt. „A wy za kogo Mnie uważacie?” Książka ta nie przedstawia syntezy historii zbawienia, niemniej jednak, biorąc pod uwagę wymóg chrystocentryzmu katechezy⁶³, warto odnieść się do uwypuklonych w niej obrazów zaczerpniętych z samoobjawienia Chrystusa, który powiedział o sobie, że jest chlebem życia, światłością świata, bramą, dobrym pasterzem, zmartwychwstaniem i życiem, drogą, prawdą i życiem oraz krzewem winnym. W tym kontekście można wykorzystać prezentowane przez autora odniesienia do tych obrazów w Starym Testamencie.

⁶¹Por. tamże, 25-26.

⁶²Por. K. ROMANIUK, *A wy za kogo Mnie uważacie?*, Warszawa 1994.

⁶³Por. DOK 98-100.

Przymierza – etapy dziejów zbawienia⁶⁴

Inną propozycję można znaleźć u A. Jankowskiego, który ukazuje zawartą w Biblii teologię przymierza. Kolejne przymierza stają się etapami historii zbawienia. Dlatego autor omawia następujące przymierza starotestamentalne: z Noem, z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem, synajskie, z lewitami i rodem Dawida. Podejmuje temat podtrzymywania przez Boga przymierza z Izraelem, a także wypełnienia zapowiedzi Nowego Przymierza w Jezusie Chrystusie. Odnosi się również do kresu eschatologicznego Nowego Przymierza. Ważnym, z punktu widzenia tematu niniejszego artykułu, uzupełnieniem pracy jest indeks cytowanych i wspomnianych perykop biblijnych. Bez wątplenia kategoria przymierza, jako wyjaśniająca sens historii zbawienia, winna pojawić się w doborze perykop dla edukacji religijnej młodzieży. Ukazuje ona fakt zbliżania się Boga do człowieka, pomocy, jakiej miłujący Bóg chce człowiekowi udzielić.

Przesłanie znaków Boga⁶⁵

Ważny katechetycznie jest też temat znaczenia cudów, czyli znaków działania Boga. Ma on odniesienie zarówno do wątpliwości podejmowanych przez młodzież, jak i zrozumienia specyficznego specyficznie izraelskiego sensu historii oraz do wychowania liturgicznego. Propozycja A. Długosza dotyczy co prawda jedynie wycinka historii starotestamentalnej, niemniej jednak jest przydatna do doboru i komentowania perykop na temat cudów w czasach Mojżesza i Jozuego, Eliasza i Elizeusza. Analiza tych tekstów prowadzi do odkrycia ważnej egzystencjalnie prawdy o Bogu, który wyzwala i zwycięża, jest Panem stworzenia i mocy, żywicielem, Bogiem życia, bliskim narodowi wybranemu, ale także wszystkim ludziom.

⁶⁴Por. A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, Katowice 1985.

⁶⁵Por. A. DŁUGOSZ, *Katechetyczne przesłanie znaków Starego Testamentu*, Kraków 1994.

Powołanie w Biblii⁶⁶

Ciekawą koncepcję przedstawiają prace rozwijające problem powołania w Biblii. Ludzie powołani i realizujący swe powołanie, to ludzie, którzy doświadczają bliskości Boga. Dla katechezy ukazywanie powołań biblijnych ma znaczenie zwłaszcza w aspekcie formacji moralnej, jako że kategoria powołania pozwala zobaczyć i prześledzić zamysł Boga wobec człowieka. „Powołanie człowieka ukazane w Objawieniu ma dwa, ściśle ze sobą związane aspekty: jest faktem, a jednocześnie moralnym zobowiązaniem”⁶⁷

Odniesienia sakramentalne⁶⁸

Dla formacji moralnej mają również niemałe znaczenie dyrektywy wynikające z sakramentologii biblijnej. W ujęciu tym warto zwrócić uwagę przede wszystkim na istotne elementy treściowe, do których należy zaliczyć symbolikę znaków sakramentalnych w Starym Testamencie, typologię, teksty ustanowienia i sprawowania oraz perykopy odwołujące się do teologii sakramentu. Odniesienia sakramentalne mają znaczenie zarówno dla nauki religii w szkole, jak i katechezy ujmowanej w sposób bardziej katechumenalny.

Wzorce świętości⁶⁹

Ważne znaczenie dla formacji moralnej mają nie tylko pouczenia, ale prezentowane w Biblii wzorce świętości. Kryteria doboru perykop dla edukacji młodzieży winny odnieść się i do tych częściowych propozycji. W projekcie K. Romaniuka można odnaleźć postaci historyczne ze Starego Testamentu (Abraham, Eliasz, Samuel, Nehemiasz i Ezdrasz, matka machabejska), jak i postać sprawiedliwego i cierpiącego Hioba. Z Nowego Testamentu autor proponuje wskazanie

⁶⁶ Por. K. ROMANIUK, *Powołanie w Biblii*, Warszawa 1989; J. HOMERSKI, *Światło na ścieżkach życia*, Rzeszów 1997, 93-102.

⁶⁷ *Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej*, red. B. Inlender i in., t. 1: Częstochowa 1983, 47.

⁶⁸ Por. K. ROMANIUK, *Sakramentologia biblijna*, Warszawa 1991; J. DANIELOU, *Wejście w historię zbawienia*, Paris – Kraków 1996.

⁶⁹ Por. K. ROMANIUK, *Biblijne wzorce świętości*, Kraków 1996.

na wzór Maryi, Józefa, Elżbiety, Jana Chrzciciela, Symeona, prorokini Anny, apostołów i przyjaciół Pana: Piotra, Jana Ewangelisty, Tomasza, Marii – siostry Marty, Nikodema, Barnaby, Pawła z Tarsu, a także postaci z przypowieści: celnika, miłosiernego Samarytanina, ojca syna marnotrawnego oraz panien roztropnych.

3. Kryteria wyboru perykop

Zagadnienie wyboru perykop wiąże się z pewnym wstępnym, generalnym rozstrzygnięciem: czy kryteria te mają mieć charakter pozytywny czy negatywny. Czy szukając kryteriów stawiać pytanie, co służy edukacji religijnej, czy też postawić problem odwrotnie i pytać, co wyeliminować, co jest za trudne albo dziś niezrozumiałe i zaciemnia obraz dziejów zbawienia. Wydaje się, że kryteria te wypływać mają przede wszystkim z kilku źródeł: z nauczania Kościoła, z zasad teologii biblijnej i katechetyki, z uwzględnienia szczególnej sytuacji, jaką stwarza nauczanie religii w szkole oraz ze wskazań dydaktyki. Już sama mnogość źródeł dla formułowania kryteriów, wskazuje na konieczność podejścia komplementarnego: potrzebne są zarówno kryteria pozytywne, jak i negatywne.

a. Kryteria wynikające z dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej⁷⁰

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej zaznaczając, że tylko znikoma część tekstów biblijnych może być wykorzystana w katechezie, wskazuje jednocześnie, gdzie tych perykop szukać. Wzywa mianowicie, by nie skupiać się jedynie na wątkach narracyjnych, ale też, by wprowadzać w proces katechetyczny wyrocznie prorockie, nauki mądrościowe i wielkie mowy Jezusa. Jednocześnie Komisja daje pewne wskazówki metodyczne związane z celami katechezy. Ewangelie winny być mianowicie tak referowane, by katechizowany spotkał Chrystusa, usłyszał wezwanie i dał własną odpowiedź wiary. Odnośnie do tekstów

⁷⁰Por. Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, dok. cyt., IV C 3.

prorockich zaleca się, by przedstawiać je jako apel do chrześcijan dziś żyjących. Wreszcie teksty pouczeń winny być dobierane i prezentowane tak, by nie budować jednostronnego obrazu etyki samych tylko wymagań, a raczej by ukazać Biblię jako rzeczywiście Dobrą Nowinę o zbawieniu całego rodzaju ludzkiego.

Wskazania te uzupełnia i konkretyzuje refleksja katechetyczna. Otóż wątki narracyjne winny być przedstawiane tak, by nabierały nowego religijnego znaczenia, zaś opowiadania historyczne muszą koniecznie być ujmowane w kontekście starożytnego sposobu traktowania historii – dla historyków nie były ważne same tylko fakty, ale nauka moralna, jaka z wydarzeń minionych przekazywana jest ludziom współczesnym⁷¹ Dopiero takie ujęcie pozwala na odkrycie prawdy tych perykop. Z kolei zrozumienie tekstów literatury profetycznej możliwe jest, gdy uczniowie uświadomią sobie, że prorocy nie tyle byli zwiastunami przyszłości, co przede wszystkim wzywali do nawrócenia, nieśli pociechę, wskazywali możliwość ratunku⁷² Fragmenty zaczerpnięte z literatury mądrościowej są rozważaniem wydarzeń zbawczych z historii, a także przeżyć człowieka, ukazywaniem ich w wciąż nowej, aktualizowanej perspektywie religijnej⁷³ Wreszcie zalecane przez dokument Papieskiej Komisji Biblijnej do omawiania w trakcie przekazu katechetycznego wielkie mowy Jezusa oraz przypowieści wprowadzają uczniów w rzeczywistość Królestwa. Teksty te, nawiązujące do sytuacji egzystencjalnej ówczesnych ludzi, domagają się niekiedy „przekładu” na współczesny język, albo przynajmniej ukazania kontekstu porównań, jakie stosuje Jezus, tak by wydobyć z nich istotne pouczenie⁷⁴

b. Kryteria teologiczne

Należy zatem postawić pytanie o konkretne kryteria wyboru fragmentów biblijnych przydatnych w edukacji religijnej młodzieży. Ponieważ chodzi tu o edukację religijną, zatem podstawowe kryteria będą

⁷¹Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 128-129.

⁷²Por. tamże, 130-131.

⁷³Por. tamże, 132-133.

⁷⁴Por. tamże, 133-135.

wynikać z przesłanek teologicznych rozumianych w sensie szerokim, a więc formułowanych najpierw przez teologię biblijną i katechetykę.

Perykopy mają przede wszystkim odnosić się do historii zbawienia⁷⁵ Jest to istotna uwaga, która winna być właściwie rozumiana. Oczywisty jest fakt, że cała Biblia, wszystkie jej fragmenty, to opowiadanie historii zbawienia. Tutaj chodzi raczej o konieczność uchwycenia przez uczniów sensu tej historii, jej najważniejszych tematów, a także ukazanie „kamieni milowych”, które wyznaczają poszczególne etapy. Opowiadanie historii zbawienia ma prowadzić do aktualizacji orędzia, do rozwiązywania w świetle Biblii problemów, szczególnie moralnych, gdyż główną treścią posługi Słowa jest zbawcze działanie Boga na rzecz człowieka⁷⁶ Tak trzeba widzieć, na przykład, istotny dla młodzieży problem wolności⁷⁷

Kolejnym kryterium jest chrystocentryzm będący podstawowym kryterium katechetycznym⁷⁸ Warto zdać sobie jednak sprawę, że w dzisiejszych czasach katechetyczne głoszenie Chrystusa napotyka w pewnych środowiskach na przeszkodę w postaci niezrozumienia, oporu, braku zainteresowania⁷⁹ W takich wypadkach należy pamiętać, że odniesienie do Chrystusa wszystkich treści katechezy ma być nie tyle zewnętrzne, co wewnętrzne, czyli że tajemnica Chrystusa ma przenikać i inspirować całą treść przekazu katechetycznego⁸⁰ Chrystocentryzm katechezy nie jest bowiem zasadą metodologiczną, ale raczej wezwaniem do zwiastowania osoby Chrystusa, Jego słów i zbawczego dzieła⁸¹ Katecheza zatem niekoniecznie musi wychodzić od osoby Chrystusa, ale raczej do Niej prowadzić. Chrystocentryzm jak najbardziej dowartościowuje egzystencjalny wymiar katechezy, bowiem to dzięki Chrystusowi można rzeczywiście poznać, kim jest człowiek i jakie jest jego przeznaczenie⁸²

W związku z chrystocentryzmem należy wspomnieć o bardzo istotnym zagadnieniu dla katechezy biblijnej, rzutującym na dobór perykop, a mianowicie o konieczności uwzględniania

⁷⁵Por. DOK 101-102;

⁷⁶Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 82.

⁷⁷Por. P. TOMASIK, *Kształtowanie postaw społecznych na lekcjach religii*, Kat 9(2000), 11.

⁷⁸Por. CT 6; DOK 98.

⁷⁹Por. R. MURAWSKI, *Katecheza jako głoszenie Chrystusa*, AK 89(1997), z. 530, 69.

⁸⁰Por. tamże, 71.

⁸¹Por. T. WĘCLAWSKI, *Wielkie kryzysy tradycji chrześcijańskiej*, Poznań 1999, 48.

⁸²Por. R. MURAWSKI, *Katecheza jako głoszenie Chrystusa*, art. cyt., 75.

starotestamentalnych typów zapowiadających osoby lub wydarzenia nowotestamentalne⁸³ Chodzi tu, rzecz jasna, przede wszystkim o te miejsca, które są interpretowane w egzegezie lub liturgii jako typy Chrystusa. Kwestia uwzględniania typów to szczególnie istotny przykład szerszego kryterium, jakie wiąże się z koniecznością uwzględniania logiki tematów, do których nawiązują kolejne księgi biblijne. Bóg bowiem objawia się ludzkości stopniowo.

Logika tematów wskazuje na zasadnicze kryterium katechetyczne dotyczące doboru treści – mianowicie integralność⁸⁴ Nie może bowiem zdarzyć się tak, że niektóre istotne tematy zostaną pominięte, że dobór perykop w wypisach przez naruszenie integralności katechezy „wyjałowi katechezę”⁸⁵

Fakt, że katecheza ma prowadzić do wyznania wiary w Boga⁸⁶ pozwala na sformułowanie kryteriów doboru tych perykop, które związane są z życiem Kościoła, liturgią oraz społecznym charakterem zbawienia i objawienia⁸⁷ Biblia bowiem to nie tylko źródło objawienia, ale i źródło wychowania do wiary⁸⁸ Dlatego też kryteria teologiczne doboru perykop winny uwzględniać konieczność aktualizacji, co wynika z faktu, że „teksty biblijne, choć ich przesłanie posiada wartość nieprzemijającą, były redagowane z myślą o warunkach, w których żyły dawne pokolenia”⁸⁹ Oczywiście, aktualizacja winna być uwarunkowana egzegetycznie⁹⁰ Warto tu zwrócić uwagę na biblijne lekcje aktualizacji⁹¹, skierowanie proklamowania orędzia biblijnego nie ku przeszłości, lecz ku teraźniejszości⁹² Historię bowiem należy ukazywać jako „historię Boga z ludźmi”⁹³, lecz jednocześnie trzeba dbać, by aktualizacja nie przekształciła się w manipulowanie tekstami⁹⁴

⁸³Por. K. ROMANIUK, *Nowy Testament bez problemów*, dz. cyt., 23.

⁸⁴Por. DOK 112.

⁸⁵CT 30.

⁸⁶Por. DOK 99.

⁸⁷Por. DOK 109; J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 48; J. KUDASIEWICZ, *Wymiar biblijny*, art. cyt., 24..

⁸⁸Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 55.

⁸⁹J. SZPET, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, 73.

⁹⁰Por. Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, dok. cyt., IV A 2-3; J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 54.

⁹¹Por. S. HARZEĞA, *Biblia w Kościele*, dz. cyt., 32.

⁹²Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 53.

⁹³T. WĘCLAWSKI, *Wielkie kryzysy tradycji chrześcijańskiej*, dz. cyt., 103-104.

⁹⁴Por. J. SZPET, *Dydaktyka katechezy*, dz. cyt., 73.

c. Kryteria dydaktyczne

Kryteria teologiczne muszą być uzupełnione przez kryteria wiążące się bezpośrednio z tym, do jakich odbiorców kierowany jest przekaz katechetyczny. Dlatego też podstawowym kryterium dydaktycznym jest konieczność zrozumienia tekstu przez adresata⁹⁵, a także dostosowanie orędzia do szczególnych potrzeb, wrażliwości i języka odbiorcy⁹⁶. Dokumenty Kościoła uznają, że problem ten „nie jest prostą kwestią metodologiczną, ale rodzi się z samego celu katechezy”⁹⁷. Warto zauważyć, że kryterium dydaktyczne wieku adresatów ma w znacznej mierze (choć nie jedynie) charakter negatywny. Nakazuje ono wyeliminowanie z procesu katechetycznego perykop za trudnych, niezrozumiałych dzisiaj, wymagających zbyt szerokiego komentarza.

Dydaktyka katechetyczna narzuca też inne, nie mniej ważne kryteria doboru perykop. Chodzi w nich o ukazanie ciągłości zdarzeń i pouczeń, co sygnalizowane było uprzednio przy kryteriach teologicznych, a także o zrozumiały przekaz dotyczący historii poszczególnych postaci. Ukazywanie postaci biblijnych nie powinno skupiać się jedynie na ich przeżyciach psychicznych, a raczej winno się odnosić do istoty sprawy, a więc orędzia zbawienia. Chodzi też o takie przedstawienie perykop dotyczących Chrystusa, by ustrzec się pokusy kompilowania Jego życiorysu. Oczywiście, w trakcie lekcji religii może dojść do stworzenia takiego życiorysu, więcej, literackie próby takich życiorysów mogą mieć duże znaczenie ewangelizacyjne⁹⁸, ale żonglowanie perykopami w celu ustalenia chronologii życia Jezusa zubaża katechetyczny przekaz wyrażający się w teologii poszczególnych Ewangelii⁹⁹.

⁹⁵Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 48.

⁹⁶Por. NMI 40.

⁹⁷Por. DOK 116.

⁹⁸ Por. P. L. FLORINI, *Życiorysy Jezusa*, w: *Tajemnica Trójcy Świętej*, tł. J. Chapska, Kolekcja *Communio*, t. 13: Poznań 2000, 274-280.

⁹⁹ Por. J. CHARYTAŃSKI, *W kręgu zadań i treści katechezy*, dz. cyt., 46.

d. Wpływ specyfiki szkolnego nauczania religii

Powyższe ustalenia dotyczące kryteriów doboru perykop brały pod uwagę, bez szczególnego akcentowania, ale jednak konsekwentnie, fakt, że edukacja religijna młodzieży dokonuje się w środowisku szkolnym, które z natury nie jest wspólnotą wiary. Stąd lekcja religii służy katechezie, prowadzi do niej, jednakże sama katechezą nie jest¹⁰⁰, dlatego edukację religijną można uważać za element procesu katechetycznego¹⁰¹. Istota różnicy między katechezą a nauką religii wynika z jednej strony z faktu, że nauka religii służy katechezie, jako działaniu ściśle kościelnemu, z drugiej natomiast – szkole, miejscu wychowania w pluralistycznym (i zsekularyzowanym) społeczeństwie. Oderwanie nauki religii zarówno od perspektywy szkolnej, jak i katechetycznej może mieć dla ewangelizacji opłakane skutki¹⁰². Dlatego też kryteria tworzenia programów szkolnej nauki religii winny mieć odniesienie do doboru materiałów katechetycznych¹⁰³. Program nauki religii winien ponadto uwzględniać te zadania, jakie przed katechezą młodzieżową stawiają dokumenty Kościoła. Chodzi zatem o wypełnienie takich zadań, jak wychowanie w prawdzie i wolności zgodnie z Ewangelią, formacja sumienia, wychowanie do wolności, pomoc w odczytaniu powołania, chrześcijańskie zaangażowanie w społeczeństwie, odpowiedzialność misyjna w świecie¹⁰⁴. Wybór perykop winien odnieść się do treści, jakie katechezie młodzieżowej przypisuje *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, do których należą relacja między wiarą a rozumem, istnienie i zmysł Boga, problem zła, osoba Chrystusa, Kościół, porządek etyczny w odniesieniu do podmiotowości ludzkiej, spotkanie mężczyzny i kobiety, nauczanie społeczne Kościoła, pomoc w odczytaniu powołania¹⁰⁵. Warto pamiętać o konieczności znalezienia tekstów biblijnych dotyczących zagadnień obowiązkowych wymienionych w podstawowym dokumencie katechetycznym Kościoła polskiego, mianowicie w *Podstawie programowej katechezy*.

¹⁰⁰ Por. DOK 73; P. TOMASIK, *Lekcja religii katolickiej: wybór między dwiema skrajnościami*, Kat 1999, nr 7-8, 92-95.

¹⁰¹ Por. P. TOMASIK, *Katechetyczny charakter lekcji religii*, Kat 2000, nr 7-8, 100-102.

¹⁰² Por. P. TOMASIK, *Korelacja nauki religii z programem szkolnym i duszpasterstwem parafialnym*, Zeszyty Katechetyczne – Szczecin 2000, nr 17, 86-88.

¹⁰³ Por. P. TOMASIK, *Zasady tworzenia programów nauczania religii*, Kat 2001, nr 1, 21-23.

¹⁰⁴ Por. DOK 185.

¹⁰⁵ Tematy te są ujęte w DOK 185, przypis 35.

Nie można wreszcie pominąć kryterium kulturowego, które w zakresie doboru fragmentów ma otwierać drogę dla korelacji międzyprzedmiotowych nauki religii z innymi przedmiotami¹⁰⁶, zwłaszcza kształceniem literackim¹⁰⁷: antologie biblijne mogą stać się na terenie szkoły punktem odniesienia nie tylko dla nauki religii, ale i dla innych przedmiotów.

4. Uszeregowanie fragmentów i komentarz

Sposoby uszeregowania fragmentów

Zagadnieniem, które winno być podjęte, obok doboru fragmentów biblijnych dla edukacji religijnej młodzieży, jest ustalenie, w jaki sposób perykopy winny być umiejscowione w antologii.

Zasadą uszeregowania, jaka nasuwa się w sposób najbardziej naturalny, jest zastosowanie kolejności ksiąg z kanonu biblijnego. Klucz ten uniemożliwia wprost zastosowanie ciągu tekstów w pełni logicznego, podporządkowanego zasadzie chronologii lub teologii. Ma jednak tę zaletę, że może być wykorzystany dla różnych koncepcji katechetycznych, a ponadto pozwala uczniom utrwalić wiedzę o kolejności ksiąg, co może być przydatne na etapie korzystania przez nich z ich własnych, już pełnych Biblii.

Inną zasadą uszeregowania fragmentów jest zastosowanie klucza teologicznego. Można na przykład w ten sposób ukazywać kształtowanie obrazu Boga¹⁰⁸. Jedną jednak z dominujących i chyba najbardziej naturalnych zasad teologicznego uszeregowania perykop jest zasada przyjmowania klucza chronologicznego, związanego z historią zbawienia. W ten sposób przedstawia się bądź po kolei wydarzenia historyczne uzupełniając je tekstami mądrościowymi¹⁰⁹, postaci ważne dla dziejów zbawienia¹¹⁰ lub stosując klucz chronologii

¹⁰⁶Por. DOK 73.

¹⁰⁷Por. P. TOMASIK, *Nauka religii wobec reformy*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły*, red. D. Jackowiak, J. Szpet, Poznań 1999, 22-23.

¹⁰⁸Por. Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, dz. cyt., 87-88.

¹⁰⁹Por. wspomniane już uszeregowanie materiału w: T. JELONEK, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt.

¹¹⁰Por. np. A. LÄPPLE, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, Kraków 1983.

autorów¹¹¹ Bez wątpienia takie rozwiązanie pozwala na katechetyczne studiowanie Biblii, ale z kolei traci to, co jest zaletą klucza kanonu.

Warto się wreszcie zastanowić nad rozwiązaniem pośrednim, w którym stosowanie klucza kanonu nie przysłoniłoby myśli teologicznej. Ta myśl mogłaby się wyrażać w postaci indeksów lub krótkiego przewodnika do czytania Biblii. Nie jest to jednak rozwiązanie doskonałe, gdyż zwiększa objętość książki, a indeksy z odnośnikami biblijnymi bywają dla czytelników mniej obytych i nie mających szczególnej motywacji religijnej trudnością nie do przewyciężenia.

Konieczność komentarza

Teologiczne zasady interpretacji Biblii streszcza *Katechizm Kościoła Katolickiego* formułując trzy wskazówki:

- Trzeba zwracać uwagę przede wszystkim na treść i jedność całego Pisma Świętego¹¹²
- Należy czytać Pismo Święte w żywej tradycji całego Kościoła¹¹³, co oznacza sygnalizowany uprzednio nierozzerwalny związek łączący Biblię z Tradycją.
- Winno się uwzględniać analogię wiary, czyli spójność prawd wiary między sobą i w całości planu Objawienia¹¹⁴

Wypisy biblijne dla edukacji religijnej młodzieży nie mogą prezentować samych, nie komentowanych perykop. Chodzi bowiem o ochronę przed błędnym odczytaniem przesłania Biblii¹¹⁵, związanie tekstu świętego z Tradycją, jako że stanowi ona wraz z Pismem św. jedyny depozyt Słowa¹¹⁶ Komentarz zatem winien uwzględniać eklezjalność katechezy¹¹⁷ Jest to wskazanie, o którym trzeba pamiętać dzisiaj, jako że chodzi tu o przewyciężenie niedostatku katechezy

¹¹¹ Por. np. *Stary Testament. Historia zbawienia*, Paris 1983.

¹¹² Por. KKK 112.

¹¹³ Por. KKK 113.

¹¹⁴ Por. KKK 114.

¹¹⁵ Por. J. SZPET, *Dydaktyka katechezy*, dz. cyt., 75.

¹¹⁶ Por. DOK 95.

¹¹⁷ Por. A. OFFMAŃSKI, *Pojęcie i natura katechezy*, w: *Katecheza Kościoła w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, red. A. Hajduk, Kraków 1999, 87.

posoborowej, jakim jest nie dość jasne podkreślanie jedności depozytu Biblii i Tradycji¹¹⁸

Komentarz winien mieć też charakter chrystologiczny. W Starym Testamencie przedmiot wiary był bardziej treściowy, w Nowym jest osobowy, gdyż przedmiotem wiary Kościoła jest Jezus Chrystus¹¹⁹. Warto, by komentarz zauważał i podkreślał wszystkie te perykopy starotestamentalne, które odnoszą się do Chrystusa. Jest to zagadnienie ważne katechetycznie, jako że tłumaczy chrześcijanom szczególne znaczenie perykop starotestamentalnych. Chodzi tu o motywację, na jaką wskazywał w „Kręgu biblijnym” R. Brandstaetter: „Gdy otwieram pierwszą stronicę Pisma Świętego, zanim jeszcze zdołam odczytać <<Na początku...>> ogarnia mnie niezachwiana pewność, że tam, na olbrzymich obszarach bezczasu, w Miejscu poza wszelkim miejscem, o którym nic nie wspomina natchniony autor opowieści o powstaniu wszechrzeczy, czuwa Chrystus. Wraz z naszym systematycznie posuwającym się czytaniem Chrystus stopniowo coraz wyraźniej wyłania się ze Starego Testamentu, w niektórych księgach Jego wizerunek jest wyraźniejszy, w innych mniej wyraźny, w jeszcze innych ukrywa się za podobieństwem różnych postaci, w jeszcze innych właściwie jest już tak bliski i cielesny, że poznajemy rysy Jego twarzy, dzieje ziemskiego życia i męczeństwa. I znów odcieleśnia się, tu i tam z większą lub mniejszą wyrazistością wynurza się z tekstu, a w niektórych wersach przypomina stary fresk, nieco zatarty, co na pewno nie jest bez swoistego uroku, bo pobudza naszą czujność do jeszcze większej czujności i wzmożonej uwagi. To oddalanie się i zbliżanie Chrystusa na kartach Starego Testamentu może wydać się wystawianiem na próbę naszej cierpliwości, w rzeczywistości jest z góry zamierzonym działaniem Boga, który czas i miejsce przyjścia Syna Człowieczego naznaczył i utwierdził, dopuszczając równocześnie Jego Obecność w różnych układach poprzedzających Jego przyjście na ten świat. Dlatego dla mnie Stary i Nowy Testament stanowią niepodzielną całość i dopiero razem z sobą złożone dają pełny wizerunek Boga-Człowieka. Trudno mi zrozumieć tych wszystkich, dla których Stary Testament jeszcze do niedawna był niepotrzebnym, a niekiedy nawet niebezpiecznym, bo łatwo zapalnym, wyrostkiem robaczkowym

¹¹⁸ Por. DOK 30; P. TOMASIĄK, *Charakterystyka „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”* w: *Katecheza Kościoła w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, dz. cyt., 47.

¹¹⁹ Por. T. WĘCŁAWSKI, *Wielkie kryzysy tradycji chrześcijańskiej*, dz. cyt., 35.

chrześcijaństwa. Wyłączne czytanie Nowego Testamentu, a uporczywe pomijanie Starego przypomina mi zwyczaj niektórych młodocianych czytelników, którzy chętnie rozpoczynają lekturę fascynującej powieści od jej zakończenia. <<Nowy Testament kryje się w Starym – powiedział św. Augustyn – Stary wyjaśnia się w Nowym>>. Dla mnie Bogiem obu Testamentów jest Chrystus, a całe Pismo Święte życiorysem własnym Boga, który napisał o sobie powieść w dwóch nierozłącznych częściach. Każda próba ich rozdzielenia ta, dokonywana rozmyślnie, i ta, wynikająca z nieuctwa - zuboża Boga o całą Jego Boskość”¹²⁰

Komentarz winien także podkreślać wymiar egzystencjalny przekazu katechetycznego. Warto to odnieść do wspomnianej już zasady korelacji katechetycznej¹²¹ Doświadczenie życiowe ucznia stanowi o przedrozumieniu tekstu i dlatego „trzeba treść orędzia biblijnego uczynić w obecnej dobie radosną nowiną”¹²² W tym względzie bardzo pomocne będzie ukazywanie postaci biblijnych jako tych, z którymi może uczeń się identyfikować, gdy przeżywa rozmaite problemy życiowe¹²³

W komentarzu też nie wolno zapomnieć o poszukiwaniu prawdy orędzia przez odróżnienie rodzajów literackich. Niemniej jednak, jak się wydaje, tekst komentarza winien w wypadku wypisów dla edukacji religijnej mocniej podkreślać edukacyjny charakter publikacji. Być może dobrze by było, gdyby autor komentarza stawiał niekiedy czytelnikowi pytania, pobudzając go do samodzielnego myślenia o Piśmie św.

Niniejszy artykuł miał na celu opracowanie teoretycznych narzędzi do tworzenia wypisów biblijnych przydatnych w edukacji religijnej młodzieży. Mam nadzieję, że opisane kryteria, a także sugestie odnoszące się do uszeregowania materiału i komentowania perykop, pozwolą biblistom i katechetykom na opracowywanie tych potrzebnych materiałów do nauki religii. Obecna chwila jest dogodna, gdyż powstają

¹²⁰ R. BRANDSTAETTER, *Krag biblijny*, Warszawa 1999, 82-83.

¹²¹ Por. R. MURAWSKI, *Katecheza korelacji*, art. cyt., 104; P. TOMASIK, *Nauczanie religii w publicznym liceum ogólnokształcącym wobec założeń programowych polskiej szkoły*, dz. cyt., 128-129.

¹²² S. HARZEGA, *Biblia w Kościele*, dz. cyt., 38.

¹²³ Por. P. TOMASIK, *Słowo blisko Ciebie. Poradnik dla nauczyciela religii w I klasie gimnazjum*, Warszawa 1999, 9.

nowe programy i podręczniki, co wymusiła reforma szkolna. Chodzi o to, by nauka religii w polskiej szkole nie stała się ani wykładem religioznawczym, ani doskonaleniem się w mądrości tego świata, ani też przekazem suchych formuł doktrynalnych. Niech prowadzi do spotkania z Bożym Słowem – *żywym i skutecznym*.

The selection of excerpts from the Holy Bible for the religion education of young people (Summary)

The Second Vatican Council has given to the Catholic Church the task of proclaiming the God's Word in its pastoral activity. The Holy Bible is not an easy book. That's why biblical texts are different from texts on business or political events, which are understood better by young people. Therefore it is necessary to find the right extracts from the Holy Bible, which are suitable for both believers and non-believers, and those who are searching and having doubts, given as religious instruction.

The author writes about reasons for choosing certain excerpts from the Holy Bible. He analyses a few suggestions for presenting the biblical message. This analysis leads to description of criteria for choosing biblical excerpts based on the Church's teaching and theological reflection. The most important criteria are: fidelity to the history of salvation, christocentricity and the integrity of the biblical message, concluding the Old Testament types announcing people or events in the New Testament. The age of pupils and the context of religious instruction at school (which is different from catechesis) should be taken into account. The last problem the order of biblical excerpts and the indispensable commentary in biblical anthologies and handbooks.